

Is in Centraal-Afrika vrede mogelijk?

Jules Devos

Op 12 augustus 2001 is, onder UNO-toezicht, een boot met Belgische en andere hulpgoederen vanuit Kinshasa aangekomen in Bokungu op de Ubangi-rivier in de Evenaarsprovincie, de eerste in drie jaar. Eind van de maand kwam hij terug in Kinshasa met 800 ton voedsel, wat eindelijk opnieuw een beetje inkomsten bezorgt aan de plaatselijke bevolking en het voedseltekort in de Congolese hoofdstad ietwat vermindert.

Enkele weken voordien was een boot met brandstof voor de UNO eveneens voor het eerst in drie jaar vanuit Kinshasa in Kisangani toegekomen, dwars doorheen de 'vijandige' frontlinies. De UNO probeert met diplomatieke middelen deze allerbelangrijkste levensader voor Congo opnieuw open te krijgen voor het normaal commercieel en personenverkeer. Een onomkeerbare stap in de goede richting? Hopelijk, maar lang niet zeker.

De beproefde Congolese bevolking schreeuwt immers al jaren om een eind te maken aan deze nutteloze oorlog die niet de hare is, die haar van buitenaf opgedrongen werd, zonder veel internationaal protest.

Inmiddels zijn ruim drie miljoen Congolezen rechtstreeks en onrechtstreeks als gevolg van die oorlog omgekomen. Dat is tientallen keer meer dan in Kosovo of Bosnië en drie keer meer dan algemeen aangenomen tijdens de volkerenmoord in Rwanda. Nochtans lijkt niemand er zich echt druk om te maken. Meer dan twee miljoen Congolezen zijn in het land zelf op de vlucht en een half miljoen heeft zijn toevlucht gezocht in omliggende landen. In de door Rwanda, Oeganda en Burundi bezette regio's zijn de mensen die werken in dienst van de staat al drie jaar niet meer betaald, inclusief de Congolese soldaten; werd ongeveer alles wat te plunderen viel weggehaald of vernietigd; is de reeds lang slabakkende economie volledig stilgevallen, behalve de door de Rwandezen gedomineerde plundering van de grondstoffen; en kunnen zelfs de velden van de dorpingen in grote gebieden niet meer bewerkt worden wegens de aanslepende onveiligheid. Maar ook in de door de regering gecontroleerde streken ver van het front, zoals in Kinshasa met zijn zes miljoen inwoners, lijden vele mensen honger en zijn in bepaalde gemeenten tot 35% van de kinderen ondervoed.

Jules Devos is, nadat hij zeven jaar in Congo had geleefd en gewerkt, een tiental jaar Congo-verantwoordelijke geweest bij het NCOS (thans 11.11.11). Momenteel is hij secretaris van het Réseau Européen Congo (REC).

Wegens het algemeen gebrek aan belangstelling voor Afrika in de westerse media - gelukkig blijven nog enkele zeldzame Belgische journalisten geïnteresseerd - zien we praktisch geen beelden of reportages over de 'eerste continentale Afrikaanse oorlog' waarbij zeven landen betrokken zijn: Congo, Rwanda, Oeganda, Burundi, Zimbabwe, Angola en Namibië (dat zijn 2.000 soldaten thans aan het terugtrekken is), maar waarin ook landen als Congo-Brazzaville, de Centraal-Afrikaanse Republiek, Soedan en Zambia gemakkelijk kunnen meegesleept worden.

Waarover gaat het eigenlijk? En wat zijn de perspectieven op vrede en verbetering?

BURGEROORLOG?

De huidige oorlog begon toen het nieuwe FPR-Tutsi-regime in Rwanda eind september 1996 zijn kans schoon zag om het probleem van de dreiging van Hutu-soldaten en milities vanuit de immense vluchtelingenkampen langs de grens in Oost-Zaire voor eens en altijd op te lossen. De internationale gemeenschap had de twee voorgaande jaren weinig of niets ondernomen, ondanks de dreiging van Rwanda om zelf tussen te komen; Mobutu was ziek en de Rwandese speldenprikken en bombardementen op Bukavu, Goma en Uvira hadden duidelijk gemaakt dat het Congolees leger niet opgewassen zou zijn tegen een grootscheepse militaire actie in Zaire zelf. De kampen werden vernietigd, honderdduizenden Hutu-vluchtelingen werden achtervolgd in de wouden van Zaire, uitgehongerd of afgemaakt. Oeganda had ook een probleem met rebellen die opereerden vanuit Congo. En Museveni regeerde over een land dat hij eigenlijk te klein achtte voor zijn talenten. Twee maand na de inval, toen ze Goma, Bukavu en Uvira goed in hun greep hadden, kwamen de Rwandezers en

Oegandezers op de proppen met een 'Congolees' gezicht en pasten ze hun doel en voorwendsel aan: oud-rebellenleider Laurent-Désiré Kabila zou Zaire met hun steun bevrijden van het gehate Mobutu-regime. De westerse landen lieten begaan of juichten toe, vergetend dat het Mobutu-regime hoe dan ook aan zijn eind was - ondermeer door het langzaam opgebouwd geweldloos verzet van de bevolking - en dat geweld geweld oproept. Kabila werd in Kinshasa geïnstalleerd door een alliantie die ondertussen uitgebreid was met Angola en Zimbabwe.

Na de val van Kinshasa, trokken laatstgenoemde landen zich vrij vlug terug, terwijl Rwandese en Oegandese officieren de touwtjes strak in handen hielden en Kabila nauwelijks één soldaat onder zijn rechtstreeks gezag had. Door zijn uitstekend overlevingsinstinct slaagde hij er echter in stilaan een eigen militaire machtsbasis uit te bouwen, voornamelijk gesteund op Noord-Katangese wapenbroeders. Zijn macht t.a.v. zijn Rwandese en Oegandese broodheren groeide ook omdat de internationale actoren wel met hem, als Congolees president, moesten onderhandelen.

Intussen groeide de wrok onder de Congoleden tegen de arrogantie van de Rwandese Tutsi's, en in iets mindere mate tegen de Oegandese bondgenoten. Beraamden in augustus '98 Rwandese en Oegandese officieren inderdaad een staatsgreep tegen Kabila omdat hij niet volgzzaam genoeg meer was? Zelfs zonder dergelijk plan was Kabila onder druk van de bevolking verplicht om duidelijk afstand te nemen van zijn broodheren. Hen op een of andere manier naar huis sturen zoals hij dat eind juli deed, moest hoe dan ook gebeuren, wilde hij tenminste zijn legitimiteit bij de Congoleden behouden.

Rwanda en Oeganda - en dan vooral een aantal hogere officieren - waren inmiddels

gewend geraakt aan de belangrijke meerinkomsten die ze in Congo konden meepikken. Beide landen voerden dan ook onmiddellijk een tweede inval uit – voor Burundi dat uiteindelijk ook mee in de boot stapte, was het vooral te doen om de dreiging van de eigen Hutu-rebellen vanuit Congo in toom te houden.

De geplande inname van Kinshasa via een blitzactie naar en vanuit Kitona aan de Atlantische Oceaan mislukte echter: Kabila kon Namibië, Zimbabwe en vooral Angola op het laatste nippertje ervan overtuigen mee te doen. Maar de Rwandezes en Oegandezes vergisten zich door hun zelfvoldaanheid danig in de reactie van de Congolese bevolking: toen ze vanuit de Inga-waterkrachtcentrale de stroom naar Kinshasa uitschakelden, schaarden de *Kinois* zich volledig achter Kabila in plaats van tegen hem in opstand te komen. Het vervolg is voldoende gekend, met als resultaat dat Rwanda en Oeganda bijna de helft van het Congolees grondgebied bezet houden.

Opnieuw voerden Rwanda en Oeganda de interne 'veiligheid' aan als reden voor hun aanwezigheid in Congo, dit maal aangevuld door steun aan de 'Congolese rebellen' tegen de 'dictatuur' van Kabila die verdreven moest worden

Beide landen hadden immers opnieuw een Congolees gezicht moeten uitvinden: de 'rebellen' van het RCD – een totaal onsamenhangend amalgaam van Congolese Tutsi's, oud-Mobutisten en mistevreden Kabilisten – werden door onderlinge verdeeldheid en opportunisme en intussen opgedoken interne rivaliteit tussen Rwanda en Oeganda herhaaldelijk opgesplitst. Dit resulteerde in RCD-Goma enerzijds, en het door Oeganda gesteunde RCD-Kisangani (of RCD-ML) en het

Jules Devos

De beproefde Congolese bevolking schreeuwt al jaren om een eind te maken aan deze nutteloze oorlog.

”

MLC van Jean-Pierre Bemba in het noord-westen anderzijds.

Internationaal kwam er weinig of geen reactie op deze nieuwe flagrante schending van zowel het VN- als het OAE-Handvest én van het elementair internationaal recht. Men verschool zich

aanvankelijk opnieuw achter het principe van het *African ownership*, of van Afrikaanse oplossingen voor de problemen. In de feiten steunde men zo een nieuwe generatie van Afrikaanse militaire avonturiers.

De oorlog in Congo is dus geen echte burgeroorlog, en geen van de 'rebellen'bewegingen heeft een betekenisvolle aanhang bij de bevolking. Integendeel, RCD-Goma en de Rwandese militairen worden vanaf het begin zelfs gewapend bestreden door de plaatselijke verzetsstrijders, de Mayi-Mayi. Zonder een echte bedreiging te vormen voor het Rwandees leger, houden ze toch grote gebieden onder controle en leveren ze geregeld slag met de bezetters.

VREDESPOGINGEN - STAND VAN ZAKEN

In tegenstelling tot een aantal andere conflictgebieden in Afrika (Angola, Soedan, Somalië...) is er vanaf het begin van de huidige oorlog steeds diplomatieke activiteit geweest rond Congo, zowel op Afrikaans als op internationaal vlak. Of die voldoende intens en aangehouden was, is een andere kwestie.

Twee jaar geleden sloten de belangrijkste oorlogvoerende partijen, onder Afrikaanse en westerse druk, en na maandenlange onderhandelingen in het kader van OAE en SADCC, een akkoord voor een staakt-het-vuren

('Lusaka-akkoord'): de regeringen van Rwanda, Oeganda, Zimbabwe, Angola en Congo en de 'rebellen' van RCD-Goma, RCD-ML en MLC. Dit gebeurde, voor wat de Congolese regering betreft, onder zeer grote Amerikaanse en Europese druk. Door de onwil om Rwanda en Oeganda ook maar enigszins in diskrediet te brengen en om de inmiddels in nauwe schoentjes geraakte Kabila (die wel zwaar onder druk gezet werd) te steunen, onderschreef men een akkoord dat in feite op maat gemaakt was voor de ambities van de Rwandese en Oegandese leiders. Volgens de interpretatie van Rwanda en Oeganda - en voor lange tijd ook van de meeste internationale actoren - is de totale terugtrekking van de buitenlandse troepen slechts voorzien na het doorlopen van zestien andere fasen, waaronder het opzetten van nieuwe staatsinstellingen in Congo in het kader van een Intercongolese Dialoog (ID), en de 'demobilisatie' en ontwapening van een groot aantal 'negatieve krachten' (Burundese, Oegandese en Rwandese rebellen) in Oost-Congo. Door deze moeilijk realiseerbare stadia, die Rwanda en Oeganda - al dan niet via 'hun Congolese rebellen' - op vele manieren kunnen blokkeren, krijgen deze landen vrij spel op de helft van het Congolees grondgebied dat zij 'controleren'. Dat is ook de reden waarom zij telkens terugkomen op het "nakomen van het akkoord van Lusaka". Door daar van hun kant en zonder verdere details telkens opnieuw naar te verwijzen, hebben de meeste internationale actoren lange tijd volledig in de kaart gespeeld van de 'agressoren', en zo de oorlog mee helpen rekenen. Die houding was tevens ingegeven door de afkeer voor Kabila, die ze op geen enkele manier in het zadel wilden helpen houden.

Jules Devos

De oorlog in Congo is geen echte burgeroorlog, en geen van de 'rebellens' bewegingen heeft een betekenisvolle aanhang bij de bevolking. ”

Nochtans ging dit regelrecht in tegen het internationaal recht dat voorrang heeft op punctuele en gedeeltelijk internationale akkoorden.

Het is alleen met de dood van Laurent Désiré Kabila en diens vervanging door zoon Joseph dat stilaan een verschuiving in de internationale houding is opgetreden. Ook langs Amerikaanse kant, waar het aantreden van de nieuwe Congolese regering samenviel met de komst van Bush in het Witte Huis. Die had minder persoonlijke en emotionele banden met Kagame en Museveni en stelde zich dus *ipso facto* iets afstandelijker op. Die verschuiving kon men ook waarnemen langs Belgische kant, waar de nieuwe Buitenlandminister Louis Michel evenwel blijft vasthouden aan een 'neutrale houding' t.a.v. van de diverse oorlogvoerende partijen.

Intussen preekt Joseph Kabila 'vrede'. Hij liet toe dat MONUC zich ontplooidde op de voorziene plaatsen. Hij ontmoette oud-president Masire van Botswana, door de OAE benoemd tot 'Facilitator' voor de ID. Hij trok, zoals overeengekomen met de oorlogvoerende landen, de Congolese troepen terug tot op 15 km van de frontlinie. En hij nam een aantal noodzakelijk geachte monetair-economische maatregelen: liberalisering van wisselkoers, transacties in deviezen, diamanthandel en brandstofprijzen en vervanging van de meestal corrupte verantwoordelijken van de vele staatsbedrijven.

Automatisch nam de druk op de 'agressor'-landen toe om ook hun troepen terug te trekken tot op 15 km van de frontlinie, om de ontplooiing toe te laten van MONUC in Kisangani, Goma en Kalemie en om werk te

maken van de verdere terugtrekking van hun legereenheden.

Op zijn beurt zette de Veiligheidsraad Bemba ernstig en herhaaldelijk onder druk om ook zijn soldaten terug te roepen tot op diezelfde 15 km. Ook was er druk op RCD-Goma om de ontplooiing van Marokkaanse troepen mogelijk te maken in Kisangani en Goma. Druk ook vanuit MONUC opdat de Congolese RCD-troepen Kisangani eveneens zouden verlaten. De Veiligheidsraad had dit al geëist na de zware gevechten aldaar tussen Rwandese en Oegandese troepen halverwege 2000.

Na een uitgebreide missie van de twaalf Veiligheidsraad-ambassadeurs aan de in de oorlog in Congo betrokken landen, werd het mandaat van MONUC halverwege juni 2001 met één jaar verlengd, met driemaandelijke evaluatie en mogelijke aanpassing ervan (alook van de middelen). Concreet zien tweeduizend militairen toe op de veiligheid van vijfhonderd UNO-waarnemers in Kinshasa, Kananga, Mbandaka, Gbadolite, Kisangani, Goma en Kalemie. Die op hun beurt moeten waken over het staakt-het-vuren en op de terugtrekking tot op 15 km. Op 15 juni werd eveneens beslist dat deze troepen konden aangevuld worden tot de oorspronkelijk voorziene vijfduizend militairen uit verschillende Afrikaanse landen en uit Uruguay. Zij hebben niet tot taak de bevolking te beschermen, en zeker niet de vrede 'op te dringen' of de terugtrekking van de vreemde troepen te forceren.

Het komt hen ook niet toe om tijdelijk de autoriteit uit te oefenen in de gebieden waaruit de vreemde troepen zich teruggetrokken hebben en waar de regeringsgezinde troepen

(nog) niet toegelaten worden – wat in de ogen van de bevolking maar doodnormaal zou zijn. Dat de rebellen er baas blijven, terwijl hun broodheren en opdrachtgevers zich op enkele tientallen of honderden kilometers bevinden, is in die gebieden een factor van blijvende instabiliteit.

Alhoewel MONUC dringend meer middelen zou moeten krijgen en een uitgebreider mandaat (verdere stationering langs de oostelijke grens in Bunia, Beni-Butembo, Uvira en Moba om er de troepenbewegingen gade te slaan en te beletten dat nieuwe Rwandese,

Oegandese en Burundese troepen binnenkomen), is de huidige MONUC-aanwezigheid nuttig. Het is thans veel moeilijker voor om het even welke partij de gevechten opnieuw te beginnen langs de frontlinie, want die partij zal onmiddellijk met de vinger gewezen worden en internationaal onder druk komen te staan.

Het enthousiast onthaal van MONUC door de bevolking in de bezette gebieden toont aan dat haar aanwezigheid hoe dan ook een matigende invloed heeft op de achtergebleven rebellen.

INTERCONGOLESE DIALOOG

Een van de belangrijke elementen in het Lusaka-akkoord is de Intercongolese Dialoog (ID): onderhandelingen tussen de regering, de rebellen van RCD-Goma onder controle van Rwanda, die van RCD-ML van Wamba en die van MLC van Bemba gesteund door Oeganda, maar ook met de deelname van afgevaardigden van de civiele maatschappij (waaronder de kerken) en van de politieke partijen. Deze besprekingen zouden een eind moeten maken aan de rebellieën door hen te integreren in bij consensus overeengekomen

Jules Devos

Een van de belangrijkste elementen in het Lusaka-akkoord is de Intercongolese Dialoog. De laatste maanden is er vooruitgang geboekt in de voorbereiding van de ID.

”

staatsinstellingen, waaronder het nationaal leger.

Dit is lange tijd aanzien als een van de sleutelementen in het Lusaka-akkoord, dat een eind zou moeten maken aan wat meestal voorgesteld werd (door de bezettende landen, daarin lange tijd enigszins gevolgd door landen als de Verenigde Staten

en Groot-Brittannië die nauw aanleunden bij Rwanda en Oeganda) als een soort 'burgeroorlog', waarbij de rebellen legitiem de wapens zouden opgenomen hebben tegen de onredelijke Kabila-dictatuur in Kinshasa. De ID was voor deze rebellieën en hun Afrikaanse bondgenoten een middel om Kabila te vervangen door een hen gunstiger gezinde bondgenoot, of door een marionet, en niet meer via een moeilijk te winnen oorlog, die bovendien in Congo zelf veel weerstand opriep. In het beste geval werd een dergelijke ID noodzakelijk geacht om een eind te maken aan de rebellieën door de opstandelingen een deel van de koek te beloven.

Natuurlijk was vader Kabila tegen een dergelijke ID gekant. Nochtans had hij er niet zo veel bij te verliezen, aangezien de verschillende rebellenbewegingen nog veel minder legitiemiteit hadden bij de bevolking. De veranderde houding van zoon Kabila t.a.v. de ID maakt de rebellen trouwens zenuwachtig, en het is zeer de vraag wie het eerst de ID zal proberen te blokkeren.

Nu men in de huidige Congolese regering o.l.v. Joseph Kabila een internationaal aanvaarde partner heeft, wordt in sommige diplomatieke kringen de noodzaak voor nieuwe staatsinstellingen via de ID minder benadrukt. Men krijgt zelfs de indruk dat voor sommige diplomaten de versterking van de regering-Kabila, met uiteindelijke algemene

Jules Devos

Zolang één beperkte bevolkingsgroep op etnische basis alle macht wil uitoefenen in Rwanda (of in Burundi), zal het 'veiligheidsprobleem' nooit opgelost raken. ”

verkiezingen in het verschiet, een alternatief zou kunnen zijn voor een eventuele mislukking van de ID. Hoe men in dat geval een eind moet maken aan een *de facto* rebellenbezetting wordt er niet bij gezegd.

Voor de 'Congolese civiele maatschappij', die een levendige herinnering bewaart aan de Soevereine Nationale Conferentie van 199-1992, moet de ID toelaten een nieuwe nationale consensus te bekomen i.v.m. een democratische staatsinrichting, zonder militaire avonturen om aan de macht te komen.

De huidige politieke partijen die ook aan de ID deelnemen, hebben bij brede bevolkingslagen nog weinig krediet, omdat de enige betrachting van de meeste van hen er lijkt in te bestaan opportunistische, wisselende allianties af te sluiten (ondermeer met de verschillende rebellengroepen), enkel en alleen om een deel van de macht, en van de koek, te bekomen.

De laatste maanden is er vooruitgang geboekt in de voorbereiding van de ID. Met de gewapende krachten (regering, RCD-Goma, RCD-ML en MLC) werden op aandringen van 'Facilitator' Masire enkele basisprincipes overeengekomen, ondermeer dat alle partijen "op voet van gelijkheid" aan de ID zullen deelnemen en dat de beslissingen op basis van overeenstemming zullen genomen worden.

Misschien is dit nodig om de rebellen mee aan tafel te krijgen, maar velen vragen zich af of ze niet te veel gewicht toebedeeld krijgen, veel meer dan ze in de ogen van de bevolking hebben. Met het gevaar dat er uiteindelijk een oplossing uit de bus komt (bv. nieuwe weinig samenhangende en weinig populaire

regering met de rebellen, het op de lange baan schuiven van verkiezingen enz.) die een goede werking van de staat in de weg staat en weinig beterschap brengt voor de zestig miljoen Congolezen.

Minder nog dan de regering hebben de rebellen - zeker die van Goma onder Rwandese en Tutsi-controle - baat bij een open dialoog. Ze genieten weinig of geen populariteit en kunnen alleen maar aan privileges en macht inboeten.

Uiteindelijk ging van 20 tot 25 augustus de eerste echte voorbereidende vergadering door in Gabarone met een zeventigtal afgevaardigden van de verschillende gewapende en niet gewapende krachten binnen de Congolese maatschappij (uitgezonderd Mayi-Mayi). In een blijkbaar vrij serene sfeer werd beslist dat de ID zal van start gaan in Addis Abeba op 15 oktober met ongeveer tweehonderd afgevaardigden.

Een van de sleutelementen zal ongetwijfeld zijn: het al dan niet aanblijven van president Kabila tijdens de overgangperiode tot aan de verkiezingen. Alleen het door Rwanda gecontroleerde RCD-Goma blijft principieel vasthouden aan zijn vertrek, terwijl Bemba in Gabarone verklaarde dat alleen het Congolese volk daarover kan beslissen.

DE 'NEGATIEVE KRACHTEN' EN DE 'VEILIGHEID' VAN RWANDA

In tegenstelling tot het begin van de tweede oorlog in 1998 hebben Rwanda en Oeganda het laatste jaar veel minder gewag gemaakt van een 'aanvaardbare' regering in Kinshasa. Met het verdwijnen van vader Kabila en de vervanging door de veel inschikkelijkere zoon Kabila is dat ook moeilijk geworden. Maar ze

hebben des te meer de nadruk gelegd op de 'veiligheid' voor Rwanda, Oeganda en Burundi die hun militaire aanwezigheid in Congo zou rechtvaardigen. Rwandese 'Interahamwe en ex-FAR' en Oegandese en Burundese rebellen zouden immers de veiligheid van die landen (en hun regimes) bedreigen vanuit Oost-Congo en er een nieuwe genocide in Rwanda voorbereiden, met de steun van de regering-Kabila. Ook vandaag nog blijft Kagame zeggen dat zijn troepen zich niet zullen terugtrekken zolang de 'Interahamwe en ex-FAR' een bedreiging vormen.

Jules Devos

De aanzienlijke invloed van de Europese Unie op deze landen wordt niet in politiek gewicht omgezet of gebruikt.

”

Nagetrokken informatie vanuit Kivu toont echter aan dat nog slechts enkele duizenden slecht georganiseerde en slecht bewapende Hutu's overblijven in het noorden van Zuid-Kivu en in het zuiden van Noord-Kivu. Hen is het vooral te doen om te overleven... in tegenstelling tot de zogezegd veertigduizend goed door Kabila bewapende Interahamwe en ex-FAR waarover Kigali het voortdurend heeft zonder verder details te geven. Een deel van hen heeft nog een politieke visie en slechts een klein deel was ooit betrokken bij de volkerenmoord. Velen van hen waren daarvoor trouwens in 1994 te jong. Met de meeste van deze groepen, die niets liever zouden willen dan de onherbergzame wouden van Kivu verlaten, is best te onderhandelen, eventueel via gematigde Hutu-leiders in Europa. De echte aanstokers tot de genocide zitten intussen al lang comfortabel elders in Afrika of in het Westen. Daarnaast zijn in die delen van Kivu nog groepen Hutu's actief die moorden en stelen om te overleven, en tegenover wie zowel de plaatselijke bevolking als de Mayi-Mayi vijandig staan. Deze bandieten kunnen alleen als dusdanig aangepakt wor-

den - wat tijd zal vergen - door een normaal uitgeruste en aanvaarde regering. Voor Rwanda vormen ze geen bedreiging. Intussen zijn, volgens de officiële cijfers van het HCR, de laatste twee jaar meer dan twintigduizend Hutu's zonder wapens uit Kivu naar Rwanda teruggekeerd, waar ze zich blijkbaar, zonder al te veel problemen voor hun veiligheid, hebben kunnen integreren.

Ongetwijfeld omdat deze Hutu-groepen in Kivu nog weinig gevaar opleveren voor de Tutsi-elite in Kigali, en om toch nog het veiligheidsargument te kunnen hanteren, heeft Kigali het laatste anderhalf jaar regelmatig Hutu's uit Rwandese gevangenis evenals opgeveste Interahamwe onder militair Tutsi-bevel aanvallen doen uitvoeren op talloze parochies en gezondheidscentra in de streek van Bukavu waar het burgerlijk verzet (ondermeer binnen de kerken) tegen de Rwandese bezetting het grootst is. Op die manier wordt tezelfdertijd gehoopt dat verzet voldoende te kunnen intimideren. Ten slotte had vader Kabila sinds het begin van de tweede oorlog enkele duizenden Hutu's gerekruteerd afkomstig uit vluchtelingkampen in Congo-Brazzaville, Cabinda en Angola, inclusief enkele ex-FAR- en Interahamwe-officieren. Ze werden in de Evenaarsprovincie ingezet tegen Bemba en de Oegandezen, maar vooral tegen het Rwandees leger in Noord-Katanga en Noord-Kasai.

Sinds de dood van vader Kabila en het nieuw beleid van diens zoon zijn enkele duizenden onder hen inderdaad door de frontlinies getrokken, richting Kivu en wellicht ook richting Noord-Rwanda. De Rwandese regering heeft immers beweerd dat in juni 2001 Hutu-

Jules Devos

De inkomsten uit de door Rwanda en Oeganda in Congo gestolen grondstoffen vormen de ware reden achter de oorlog, of in ieder geval de voortzetting ervan. ”

rebellenvaanvallen hebben uitgevoerd in de Ruhengeri-regio. Deze gewapende Hutu-fracties kunnen dus nog moeilijk een echt 'veiligheidsprobleem' betekenen voor het goed georganiseerd en weinig scrupuleus Rwandees leger.

Meer ten gronde dient erop gewezen dat het hier uitsluitend gaat om de 'veiligheid' van een ondemocratisch minderheidsregime in Kigali (zelfs binnen de Tutsi-gemeenschap, waar de groepen die niet uit Oeganda geëmigreerd zijn niet aan de bak komen), een regime dat alleen met bruut geweld aan de macht gekomen is, en dat evengoed 'genocidaire' trekken vertoont heeft t.a.v. de Hutu-vluchtelingen in Oost-Zaire, toen het er eind 1996 de vluchtelingkampen aangevallen en vernietigd heeft. Daarna hebben de Tutsi-soldaten van Kagame doorheen de wouden van Congo zoveel mogelijk van de overblijvende Hutu's (gewapende en niet-gewapende) achtervolgd om ze uit te hongeren of regelrecht te doden. Zolang één beperkte bevolkingsgroep op etnische basis alle macht wil uitoefenen in Rwanda (of in Burundi), zal het 'veiligheidsprobleem' nooit opgelost raken. Telkens zullen nieuwe groepen jonge en minder jonge Rwandezen middelen zoeken om het mono-etnisch regime dat aan de macht is, via militaire middelen te verdrijven. Als dit niet gebeurt vanuit Congo, zal het vanuit Burundi, Tanzania, Oeganda of Kenya, of binnenin Rwanda zelf gebeuren. Alleen politieke onderhandelingen, met geven en nemen, kunnen dit probleem oplossen. Door de veiligheidsvoorwendsels van Kigali ernstig te blijven nemen, draagt de internationale gemeenschap niet bij tot het beëindigen van de oorlog in Congo, net zo min als tot een begin van

oplossing voor het probleem van machtsdeling in Rwanda zelf, dat er aan de oorsprong van ligt.

DDRR

Intussen heeft de internationale gemeenschap via de VN-Veilighedsraad aan de oorlogvoerende partijen gevraagd om een plan van 'Demobilisatie-Demilitarisering-Repatriëring en Re-integratie' uit te werken. Dit moest klaar zijn op 15 mei ll., zoals trouwens ook een gedetailleerd plan voor de volledige terugtrekking van alle buitenlandse troepen. De oorlogvoerende partijen hebben hierover natuurlijk geen overeenstemming bereikt en dus zijn die plannen er niet gekomen.

Wel beogen zowel de Veiligheidsraad als de Europese Unie (EU) en de belangrijke internationale actoren in de regio een combinatie van niet-gewelddadige maatregelen, onder UNO-toezicht, waarvoor ook de Europese NGO's van REC pleiten: verderzetting van het Rwandees beleid van re-integratie van de Hutu-vluchtelingen en -milities uit Congo (uitgezonderd de kopstukken van de genocide); alternatieve integratie van degenen die niet naar Rwanda willen of durven terugkeren in andere Afrikaanse landen of zelfs in andere Congolese provincies verder weg van de grens; volledige terugtrekking van de Rwandese en andere buitenlandse troepen; en herstel van het gezag van de Congolese regering in Kivu die de overblijvende Rwandese, maar ook Congolese bandieten kan aanpakken, na onderhandelingen met de Congolese Mayi-Mayi-verzetsstrijders die daartoe hun medewerking kunnen verlenen. De overblijvende Hutu-milities in Oost-Congo met geweld proberen uit te schakelen, zal hen

immers alleen maar verder het woud indrijven, waarna ze wat verder zullen toeslaan. En als het goed georganiseerd Rwandees leger hen niet heeft kunnen of willen neutraliseren tijdens de laatste vijf jaar dat ze heer en meester zijn in Oost-Congo, zullen UNO-troepen – die daartoe trouwens nooit het mandaat zullen krijgen – het zeker niet kunnen klaarspelen.

Trouwens, in afwachting van een effectieve machtsdeling met de Hutu-gemeenschap in Rwanda is het huidig Rwandees leger en de politie beslist voldoende efficiënt om grote

infiltraties van overblijvende Hutu-rebellen in Rwanda zelf, aan de grens, te verhinderen, terwijl de Congolese staat en het leger – die opnieuw het gezag in Oost-Congo zouden handhaven na het vertrek van de vreemde troepen – daar ook een handje kunnen bij toestaan.

Jules Devos

Om het vredesproces een kans te geven, zou de aanwezigheid en het mandaat van MONUC op korte termijn sterk moeten uitgebreid worden.

”

De internationale gemeenschap lijkt ervoor gekozen te hebben om DDRR als een van de prioriteiten te ondersteunen, ook al weten de meeste actoren dat dit punt voor Rwanda vooral een voorwendsel is. De redenering dat, als dit aangepakt wordt, er voor dat land geen reden meer is om zijn troepen in Congo te houden, kan opgaan. Op voorwaarde evenwel dat men Rwanda dwingt om concreet en op redelijke wijze mee te werken aan een niet gewelddadige oplossing voor het probleem van de Hutu-milities, en dan ook met veel meer klem te eisen dat het zijn troepen volledig terugtrekt.

Lange tijd heeft de internationale gemeenschap wegens de Rwandese veiligheidsargumenten niet de onvoorwaardelijke terugtrekking geëist van de Rwandese, Oegandese en

Burundese troepen, ook al was intussen overduidelijk geworden dat economische overwegingen (plundering van grondstoffen) de reden vormden waarom Rwandese en Oegandese troepen vochten op meer dan duizend km van de grens, en waarom ze in 2000 meerdere keren met zwaar geschut elkaar dagenlang bestookt hebben in volle centrum van Kisangani, derde grootste stad van het land!

Nu de internationale gemeenschap dit voorwendsel begint te doorzien, spreekt Rwanda echter minder over zijn 'veiligheid', maar haalt het het al eerder beproefd argument van de 'nationaliteit' van de Congolese Tutsi's in Oost-Congo opnieuw naar boven.

EUROPESE EN INTERNATIONALE HULP: BEVORDERING VAN DE VREDE OF AANMOEDIGING VAN DE OORLOG?

De EU staat in voor minstens de helft van alle hulp aan elk van de landen, betrokken bij de oorlog in Congo, de hulp van de individuele lidstaten niet meegerekend! Nochtans wordt de aanzienlijke invloed op deze landen niet in politiek gewicht omgezet of gebruikt, terwijl de VS met zeer weinig hulp de eigen analyse en oplossingen internationaal kan opdringen. Dit doet sommige EU-functionarissen uitroepen dat de EU het VS-beleid in Afrika financiert.

De Europese hulp is theoretisch onderworpen aan dezelfde criteria voor alle landen: goed en doorzichtig bestuur, democratisering, eerbied voor mensenrechten enz. In het geval van Centraal-Afrika is echter overduidelijk dat de EU met twee maten en twee gewichten meet. Landen als Rwanda, Oeganda en Angola krijgen veel steun, bijna zonder voorwaarden, terwijl landen als Congo, Burundi en

nu ook Zimbabwe een hele resem strikt 'politieke' voorwaarden moeten vervullen (politieke openheid en succes van de ID, mensenrechten, democratisering...) vooraleer sprake kan zijn van hervatting van structurele hulp. Nochtans geeft bv. Rwanda bitter weinig blijk van enige politieke opening en democratisering en worden de mensenrechten er zeker evenveel of meer gefnuikt dan in regeeringsgecontroleerd Congo. Om nog niet te spreken van de situatie in de door Rwanda bezette gebieden van Oost-Congo waar talrijke internationale rapporten een bijzonder dramatische situatie laten zien.

Door dit totaal onsamenhangend beleid van de EU (en van de meeste internationale donors op dit ogenblik) blijft de bevolking van Congo zelfs gespeend van hoogst noodzakelijke hulp in de sociale sectoren.

Erger nog, dit beleid van 'twee maten en twee gewichten' heeft de voorbije jaren de oorlog aangemoedigd in plaats van hem af te remmen en de vrede te bevorderen. Het ontbreken van enige veroordeling van de bezetting van Congo, gepaard met verhoging van de hulp zonder echt kritische vragen inzake de militaire aanwezigheid in Congo, hebben aan Rwanda en Oeganda het signaal gegeven dat er niets mis was met die bezetting. Bovendien is een aanzienlijk deel van de 'budgettaire' hulp niets anders dan het opvullen van tekorten in de begroting en in de betalingsbalans van die landen! Dergelijke hulp is per definitie 'sponsachtig': het is nagenoeg onmogelijk om na te gaan of ze niet gebruikt wordt voor militaire doeleinden. Ambtenaren van het Internationaal Monetair Fonds en van de Wereldbank geven trouwens toe dat hun controle ontoereikend is om dergelijke misbruiken te voorkomen. En ten slotte dient vermeld dat ontwikkelingshulp in een oorlogs- en conflictsituatie weinig doeltreffend is. Dat

geldt ook voor Rwanda en Oeganda, en niet alleen voor Congo.

Volgens professor Marysse (Ufsia) stroken de officiële cijfers die Rwanda en Oeganda voorleggen inzake hun militaire uitgaven (ongeveer 3% tot 4% van het BNP) absoluut niet met de werkelijkheid. In het geval van Rwanda bedragen die minstens 9%.

Dit percentage houdt bovendien nog geen rekening met de inkomsten uit de door Rwanda en Oeganda in Congo gestolen grondstoffen, de ware reden achter de oorlog – of in ieder geval achter de voortzetting ervan –, zoals overduidelijk aangetoond wordt in een omstandig rapport, gepubliceerd in april 2001, van VN-experts in opdracht van de Veiligheidsraad. Op basis van dit document – dat zeker nog niet de volledige omvang blootlegt – blijkt dat deze inkomsten voor Rwanda 300% van zijn militaire uitgaven vertegenwoordigen en 400% van zijn normale uitvoer! Bij dit wegroven van o.m. diamant, hout, goud, coltan (grondstof nodig voor de productie van o.a. mobiele telefoons) is de rechtstreekse omgeving van de Rwandese en Oegandese presidenten Kagame en Museveni betrokken. Bovendien blijkt dat deze inkomsten niet de economieën van genoemde landen ten goede komen, maar voor een groot deel verdwijnen op de buitenlandse rekeningen van hogere officieren en beleidsverantwoordelijken. Hogergenoemd panel van VN-experts heeft een hele reeks erg concrete en doeltreffende maatregelen voorgesteld om een eind te maken, niet alleen aan deze brutale praktijken, waarvan Congolese staat en bevolking het slachtoffer zijn, maar ook aan de oorlog zelf.

Nergens werd ook maar een begin gemaakt met het toepassen van enkele van deze maatregelen. In België werd begin juli wel beslist

dat een specifieke senaatscommissie deze problematiek gaat onderzoeken.

WAT KUNNEN ONS LAND EN EUROPA DOEN?

Zowat iedereen is het er, tenminste in de verklaringen, over eens dat de territoriale integriteit van Congo dient geëerbiedigd. En bij gelegenheid wordt dat ook wel herhaald. Als men daarvan overtuigd is, zou men bijgevolg de militaire aanwezigheid van Rwanda, Oeganda en Burundi in Congo als een daad van agressie moeten veroordelen en eisen dat hun troepen het Congolees grondgebied onvoorwaardelijk verlaten. Punt, gedaan. Dan moeten de 'Congolese rebellieën', die slechts ontstaan zijn ná de invasie, ook voornamelijk gezien worden als een instrument van die agressie. Men kan ze als dusdanig moeilijk beschouwen als een legitieme uitdrukking van de volkswil.

Dit is onmogelijk te verzoenen met een houding van 'neutraliteit' in het conflict, zoals premier Verhofstadt dat op 1 juli in Kisangani nog poneerde!

Op de bezettende landen dient alle mogelijke druk uitgeoefend opdat zij al hun troepen uit Congo zouden terugtrekken, op zo kort mogelijke termijn, en zonder verdere voorwaarden. Eerst en vooral is er nood aan duidelijke diplomatieke taal in die zin. Wordt daar geen gevolg aan gegeven, dan moeten er t.a.v. deze leiders diplomatieke maatregelen komen. Die kunnen gaan van een koelere houding, tot beperkingen in het uitreiken van visa aan betrokkenen en hun familie, en desnoods tot het bevriezen van hun bezittingen in het buitenland.

Tenzelfdertijd dient ook het instrument gehanteerd van vermindering tot bevriezing van de niet gespecificeerde budgettaire hulp. Niet

alleen bilateraal door de afzonderlijke staten, maar ook en vooral multilateraal, door internationale instanties zoals de EU, de Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds. De Europese landen kunnen, wegens de omvang van hun hulp, overigens een bijzonder gewicht in de schaal leggen. Een meer samenhangend hulpbeleid t.a.v. Centraal-Afrika houdt ook in dat meer hulp zou moeten gaan naar Congo, niet alleen via NGO's en andere indirecte kanalen, maar ook, omzichtig, in samenwerking met bepaalde centrale of gedecentraliseerde staatsstructuren in functie van hun doorzichtig beheer en efficiëntie.

Op dat vlak zit België op het goede spoor. Het komt erop aan ook andere Europese landen op deze lijn te krijgen, zeker nu ons land voorzitter is van de EU.

Daarenboven dient werk gemaakt van internationale sancties tegen de landen die illegaal rijkdommen uit Congo plunderen en daarmee de oorlog financieren, en tegen de westerse bedrijven die deze handel mee bevorderen.

Tegelijk met de hierboven vermelde maatregelen moet deze financiering van de oorlog onmogelijk gemaakt worden, of tenminste ernstig bemoeilijkt.

Ondanks de gebruikelijke grootspraak van de betrokken landen, zullen deze maatregelen effect hebben, want – in tegenstelling tot Israël t.a.v. de resoluties van de Veiligheidsraad – kunnen Oeganda en Rwanda het zich moeilijk veroorloven om tegen dergelijke internationale druk in te gaan en het risico van internationaal isolement aan te durven. Toen trouwe bondgenoot Denemarken begin 2001 zijn budgettaire steun aan Oeganda terugschroefde omwille van zijn aanwezig-

heid in Congo, stuurde Museveni onmiddellijk een hoge ministeriële afvaardiging naar Kopenhagen. En toen in februari 2001 de Veiligheidsraad voor het eerst duidelijk te kennen gaf dat Rwanda en Oeganda hun troepen moesten beginnen terugtrekken, kondigde Rwanda plots aan dat het dat ook zou doen (tot op 200 km van de frontlinie), er wel voor zorgend dat het geen enkel belangrijk centrum of mijngebied zou prijsgeven.

Om het vredesproces een kans te geven, zou de aanwezigheid en het mandaat van MONUC op korte termijn sterk moeten uitgebreid worden: op meer plaatsen aanwezig zijn, vooral in de woelige gebieden van Oost-Congo en langs de grens met Rwanda, Burundi en Oeganda; het DDRR-programma in realistische zin sturen en leiden; het gezag uitoefenen in Kisangani en andere 'bevrijde gebieden' na de volledige demilitarisering; aansturen op de volledige terugtrekking op korte termijn van alle buitenlandse troepen, te beginnen met die van Rwanda, Oeganda en Burundi, zonder de uitkomst van de ID en van het DDRR-programma af te wachten; minimale bescherming bieden aan de bevolking in de bezette gebieden.

De tot hiertoe beperkte internationale dynamiek m.b.t. Centraal-Afrika moet nu verstevigd worden. Het Belgisch voorzitterschap van de EU komt dan ook op een geschikt moment. Als het nu niet gebeurt, zal het vredesproces verwateren en de oorlog opnieuw opflakkeren. Het Rwandees regime heeft immers niet bereikt wat het wilde en zou dan ongetwijfeld kiezen voor de vlucht vooruit, daarmee zijn interne tegenstellingen verdoezelend. En Congo zal onder druk van zijn publieke opinie zijn verloren grondgebied proberen terug te winnen. Daartegenover lost

ook de opsplitsing van Congo niets op, noch voor Congo (zoals de evolutie in het bezette Kivu aantoon), noch voor Oeganda en vooral het Rwandees minderheidsregime. Dat staat niet alleen tegenover zes tot zeven miljoen ontevreden Hutu's, maar nu ook tegenover zestig miljoen vijandige Congolezen. Het probleem van Congo en Centraal-Afrika

is niet dat er te veel belangstelling en inmening van de westerse landen zou zijn, zoals dat in de jaren zestig nog het geval was, maar te weinig; ook in België, waar onze huidige rijkdom toch nog steeds gedeeltelijk te danken is aan de uitbuiting van Congo gedurende de kolonisatie en de daaropvolgende jaren.

Afkortingen

- * DDRR: Demobilisatie – Demilitarisering – Repatriëring – Re-integratie.
- * FAR: Forces Armées Rwandaises, Rwandees leger onder oud-Hutu presidenten Kayibanda en Habiyaramana.
- * FPR: Front Patriotique Rwandais, de gewapende Tutsi-beweging die onder leiding van huidig president Kagame in 1990 Rwanda is binnengevallen en er in 1994 de macht heeft overgenomen.
- * HCR: Haut Commissariat pour les Réfugiés (VN-Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen).
- * ID: Intercongolese Dialoog.
- * Interahamwe: Hutu-milities, waren de uitvoerders van de volkerenmoord tegen de Tutsi's in 1994.
- * MLC: Mouvement de Libération du Congo o.l.v. Jean-Pierre Bemba.
- * MONUC: Mission de l'ONU au Congo.
- * OAE: Organisatie voor Afrikaanse Eenheid.
- * RCD: Rassemblement Congolais pour la Démocratie.
- * RCD-Goma: Rassemblement Congolais pour la Démocratie, vleugel 'Goma', momenteel o.l.v. Onasumba, helemaal gedomineerd door Congolese Tutsi's en volledig ondergeschikt aan Rwanda.
- * RCD-ML: Rassemblement Congolais pour la Démocratie – Mouvement de Libération, lange tijd o.l.v. prof. Wamba dia Wamba die de eerste voorzitter was van RCD, maar zich nadien afsplitste en RCD-Kisangani oprichtte met de hulp van Oeganda. Begin 2001 werd RCD-ML onder Oegandese druk gefusioneerd met MLC in het Front de Libération du Congo, met Bemba als leider, wat niet echt werkte.
- * REC: Réseau Européen Congo: netwerk van 35 Europese NGO's die actief zijn in Congo en naast overleg over hun steun aan Congolese initiatieven ook politiek lobbywerk doen in de betrokken Europese landen en t.a.v. de Europese instanties. Voor België maken er o.m. deel van uit: Wereldsolidariteit, Broederlijk Delen, Damiaanactie, Memisa, 11.11.11.
- * SADCC: Southern Africa Development Cooperation Community.